

УДК 811.111'25'373.46:355.01

DOI <https://doi.org/10.32782/2522-4077-2025-214.2-8>

ТВОРЕННЯ ТА ПЕРЕКЛАД МЕТОНІМІЧНИХ ВІЙСЬКОВИХ ТЕРМІНІВ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

FORMATION AND TRANSLATION OF METONYMIC MILITARY TERMS OF THE ENGLISH LANGUAGE

Львова Н. Л.,***orcid.org/0000-0002-6818-2045****кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри фонетики і практики англійської мови
Київського національного лінгвістичного університету***Морякіна І. А.,*****orcid.org/0000-0003-2653-998X****кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри фонетики і практики англійської мови
Київського національного лінгвістичного університету*

Статтю присвячено вивченню англомовних військових термінів, утворених метонімічним шляхом. У статті надається визначення поняттю «метонімічний термін», з'ясовуються моделі та субмоделі творення англомовних метонімічних термінів військової сфери, аналізуються способи та трансформації їх перекладу українською мовою.

Метонімічний термін є засобом офіційної номінації фахового поняття, що утворюється шляхом транспозиції значення мовної одиниці за суміжністю понять, які вона позначає, або на основі функціонального зв'язку між ними. Метонімічні терміни є достатньо поширеними в англійській мові військової сфери, що свідчить про продуктивність метонімії як семантичного механізму термінотворення в ній. Моделями творення метонімічних термінів військової сфери є «процес – результат (власне метонімія)»; «власна назва – загальна назва (автономазія)»; «частина – ціле (синекдоха)».

Терміни метонімічної моделі «процес – результат» не є численними в аналізованій термінології. Вони вживаються для номінації об'єктів і суб'єктів сфери за їх діями. Терміни автономазійної моделі, що полягає в заміщенні власного імені загальним, є засобами йменування військових подій, установ, винаходів в англійській мові. Субмоделями їх творення є «назва населеного пункту – військова подія», «назва населеного пункту – військова установа», «ім'я винахідника – військовий винахід». Найбільш поширеними в аналізованій термінології є терміни, утворені на основі синекдохи. Подібні терміни утворені на основі моделі «частина – ціле». Субмоделями творення визначених термінів є «предмет екіпірування (уніформа) – військовослужбовець (техніка)», «людина – спільнота», «сигніфікативна складова (якість, колір, функціональні особливості) об'єкта, суб'єкта сфери – об'єкт, суб'єкт сфери».

Англомовні метонімічні військові терміни відтворюються українськими еквівалентами, калькуванням, описово, за допомогою перекладацьких трансформацій. Окрім простих перекладацьких трансформацій перестановки, додавання слів, лексичної заміни, для перекладу метонімічних військових термінів вживаються також комплексні трансформації, що складаються з кількох простих трансформацій. Трансформаційний переклад використовується переважно для терміносполук.

Ключові слова: англійська мова, військова сфера, метонімічний термін, модель творення, переклад, трансформація.

The article is devoted to the study of English military terms formed by means of metonymy. A definition of the notion «a metonymic term» is given in the article, models and submodels of formation of English metonymic

military terms are defined, methods and transformations of their translation into the Ukrainian language are also analyzed in it.

A metonymic term is a means of official designation of a professional notion, formed by the transposition of the meaning of a linguistic unit based on the contiguity of the denoted notions, or on the basis of a functional relationship between them. Metonymic terms are quite common in the English language of the military sphere. It indicates the productivity of metonymy as a semantic mechanism of term formation in it. The models of their forming are the following: «process – result» (pure metonymy), «proper name – common name» (antonomasia), «part – whole» (synecdoche).

Terms based on the «process–result» metonymic model are not numerous in the analyzed terminology. They are used to designate military objects and subjects by their actions. Terms of the antonomasia model, formed by means of the substitution of a proper name by a common, are used to designate military events, institutions, and inventions in the English language. Submodels of their formation are the following: «name of a settlement – military event», «name of a settlement – military institution», «name of an inventor – military invention». The most widespread metonymic terms of the analyzed terminology are formed on the basis of synecdoche and its «part – whole» model. Submodels of their forming are «item of gear (uniform) – military personnel (equipment)», «individual – community», «significative component (quality, color, functional features) of a military object/subject – military object/subject».

English metonymic military terms are rendered into Ukrainian by means of equivalents, calquing, descriptively, and with the help of various translation transformations. In addition to such simple translation transformations, as transposition, adding of words, and lexical substitutions, complex transformations, combining several simple transformations, are also used in the translation of the analysed terminology. Transformation translation is used mainly for the terminological combinations of the sphere.

Key words: the English language, military sphere, metonymic term, model of forming, translation, transformation.

Постановка проблеми. Численні військові конфлікти та повномасштабні війни, що відбуваються у світі, провокують розвиток військової термінології у англійській мові зокрема. Саме тому існує потреба у її постійному вивченні як у лінгвістичному, так і у перекладознавчому аспектах.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Незважаючи на зацікавлення мовознавців англійською військовою термінологією [див., напр., 1–4], не вивченими є її метонімічні одиниці, попри їх кількість та важливість у формуванні та поширенні цього шару термінологіки. **Метою** нашої статті є з'ясування специфіки творення та перекладу англійських метонімічних термінів англійської мови військової сфери. Її завдання пов'язані із встановленням статусу англійських метонімічних термінів військової сфери, що передбачає визначення поняття «метонімія», «метонімічний термін», з'ясування моделей і субмоделей творення англійських метонімічних термінів військової сфери, аналіз способів та трансформацій їх перекладу українською мовою.

Виклад основного матеріалу. Метонімія є тропом, створеним шляхом переосмислення значення мовної одиниці на основі суміжності чи певного функціонального зв'язку референтів, які вона позначає [5, с. 62]. Зауважимо, що класичний опис метонімії належить давньоримському ритору та мислителю Марку Фабію Квінтіліану (35–96 рр. до н.е.): «Метонімія полягає у заміні однієї назви іншою, про яку йдеться, яка є причиною останньої» [6, с. 2].

Метонімічні терміни, які також називають у термінознавстві термінами-метонімами [7, с. 41; 8, с. 125], є засобами образного йменування фахових понять професійної чи наукової сфери, утвореними на основі метонімічного перенесення йменування одного поняття на інше, що відбувається на основі суміжності або близькості та функціонального зв'язку між ними [5, с. 63]. Метонімічне, як і метафоричне, є семантичним механізмом термінотворення, що утворюється за конкретними моделями, на чому наголошують багато науковців [9, с. 72]. Подібними моделями можуть бути наступні:

- назва інструмента – дія чи функція;
- засіб – результат чи вплив (ефект);

назва носія – його зміст або значення;
місце – організація, особа, подія [10, с. 128–129].

Зауважимо, що різновидами метонімічних термінів вважаються також терміноодиниці, утворені на основі синекдохи, «при якій частина позначає ціле або ціле – частину або одне замінює інше на основі кількісного чи якісного співвідношення» [11, с. 26], та антономазії, «що полягає в заміщенні власного імені загальною назвою або вживанні власного імені замість загальної назви, щоб підкреслити якості особи, явища або предмета» [12, с. 49].

Аналіз термінів-метонімів, наявних в англійській мові військової сфери, вказує на широкі можливості визначеного тропа та його значну роль у творенні термінів цієї сфери, а також дозволяє структурувати метонімічні терміни військової термінології за такими основними моделями:

частина – ціле (синекдоха);
процес – результат (суто метонімія);
власна назва – загальна назва (антономазія).

Ключовою метонімічною моделлю творення військових термінів англійської мови, за нашими спостереженнями, є «частина – ціле». Подібний тип метонімії визначається як синекдоха та вважається частковим випадком метонімічних відносин [11, с. 26]. Подібна термінологічна номінація базується на парціальних відносинах. Її джерелом можуть виступати різні об'єкти дійсності чи їх характеристики.

В межах вказаної моделі можна виокремити субмодель «предмет екіпірування (уніформа) – військовослужбовець (техніка)». На основі визначеної субмоделі було утворено термін військової сфери *staff*. Первинно цей термін позначав *ратище з прапором полку* [13, с. 394]. Внаслідок переосмислення він почав вживатися у військовій сфері в значенні «*особовий склад офіцерів*» [13, с. 395], тобто людей, що належать до певного підрозділу, відмітною ознакою якого є той чи інший прапор.

Прикладами інших термінів військової сфери, утвореними за моделлю «частина – ціле», є наступні:

armor (armour) – броня – бронетанкові війська;
beret – black berets (рейнджери армії США) – *blue berets* (сили ООН) – *green berets* (війська спеціального призначення армії США) – *red berets* (парашутно-десантні війська Великобританії);

coat – blue coat (боєць, солдат, матрос, поліцейський);
jacket – bluejacket (матрос);
star – four-star gen (генерал);
jacket – green jackets («зелені куртки» – прізвисько англійських солдат);
coat – grey coat (солдат армії жителів півдня);
stripe – one striper (молодий капрал); *three striper* (сержант);
pipes and drums – батальйонний (полковий) оркестр;
red cap – «червоний кашкет», військовий поліцейський;
red hat – штабіст;
rifle – стрілок;
top gun – структурний підрозділ.

Субмоделлю творення метонімічних термінів у межах визначеної моделі є також «людина – спільнота». Наведемо приклади терміноодиниць військової сфери, утворених за вказаною субмоделлю в англійській мові:

army – сухопутні війська, армія як оперативне об'єднання; *field army* – польова армія;
commando – війська командос, військовослужбовець військ командос;
corps – корпус, *airborne corps* – повітряно-десантний корпус, *army corps* – армійська авіація, *corps of engineers* – інженерні війська, *corps of signals* – війська зв'язку;

marines – морська піхота США, полк морської піхоти США;

regiment – *artillery regiment* – артилерійський полк, *infantry regiment* – піхотний полк, *tank rank* – танковий полк; війська в армії Великобританії;

reserve – резерв, *federal reserve* – федеральний резерв, *ready reserve* – готовий резерв військ; *regular reserve* – регулярний резерв; *retired reserve* – резерв офіцерів запасу; *selected reserve* – індивідуальний резерв; *volunteer reserve* – резерв добровольців.

У межах аналізованої моделі виокремлюємо також субмодель «сигніфікативна складова об'єкта, суб'єкта – об'єкт, суб'єкт», зокрема:

якість об'єкта, суб'єкта (*rear* – задня частина об'єкта, тиловий район; *territorial* – територіальний, військовослужбовець територіального добровольчого резерву ВС у Великобританії; *leading* – головний, ключовий, старший за званням);

колір (*black-and-white* – чорно-білий, поліцейський автомобіль, *the blues* – королівський кінногвардійський полк у Англії);

функціональні особливості (*reconnaissance by fire* – розвідка боєм, *flag-captain* – старший офіцер).

Як демонструють приклади, модель «частина – ціле» у більшості випадків вживається або для номінації військовослужбовців, або ж для йменування одиниць військової техніки.

Терміни метонімічної моделі «процес – результат» представлені зокрема такими одиницями, як:

review – розгляд, військовий парад, огляд військ;

elevation – підйом у висхідному напрямку; вугол підйому ствола;

shaped charge – пристрій скерованого вибуху.

Як видно із наведених прикладів, одиниці визначеної моделі утворюються внаслідок перенесення активності або дій на їх об'єкти.

Суміжною з метонімічною моделлю творення аналізованих термінів є антономазійна, основою творення якої є переосмислення власної назви та набуття нею ознак загальної. Зауважимо у зв'язку з цим, що узагальнення значення при переході власного імені до категорії загального відбувається за рахунок виокремлення та обособлення одиничного поняття про певного носія цього імені, його конкретної або абстрактної ознаки. Ім'я стає при цьому узагальненою назвою цілого класу однорідних предметів, з якими воно співвідноситься предметно.

У цьому зв'язку слід згадати, що власні імена широко представлені в англійській військовій термінології як назви предметів озброєння та бойової техніки. На їх основі і утворюються антономазійні терміни. Одна із субмоделей творення визначених термінів базується на ознаках «назва населеного пункту – подія», зокрема:

Dunkirk – Дюнкерк – евакуація морем крупної групи військ після відступу;

Dien Bien Phu – Д'єн Б'єн Фу – знищення обложеного гарнізону укріпленого пункту;

Verdun – Верден – незламна фортеця;

Cannae – Канни – повний розгром великого угруповання в результаті оточення;

Pearl Harbor – Перл Харбор – раптовий напад.

Іншим способом зміни значення власних імен є метонімічне перенесення, що здійснюється на основі реального зв'язку між різними власними назвами. Порівняємо, як назви населених пунктів асоціюються з певними установами:

Fort Benning – піхотна школа;

Fort Knox – школа бронетанкових військ;

West Point – військове училище;

Fort Bliss – ракетна школа.

Назва будівлі, де розміщується Міністерство оборони США, *Pentagon*, стало вживатися для позначення цього Міністерства та американської військової системи в цілому в англійській мові.

Інша субмодель утворення антономазійних термінів базується на відносинах «ім'я винахідника – винахід», зокрема:

Bren – ручний кулемет;

Sten – автомат;

Boeing – бомбардувальник;

Molotov cocktail – коктейль Молотова.

Аналіз метонімічних термінів військової сфери в англійській мові виявляє, що на метонімії базується людська здібність до пізнання та утримання в пам'яті складних і багатопланових явищ. У подібному процесі формуються структури знання, які в редукованому та спрощеному вигляді відображають асоціативні уявлення про різнопланові явища та об'єкти [5, с. 63].

Аналіз фактичного матеріалу та класифікації метонімії, запропонована Г. В. Шелестюком, що базується на семантичних відносинах між елементами метонімічної пари, тобто джерелом і мішенню метонімії [10, с. 129], дозволяє виокремити такі типи метонімічних військових термінів англійської мови:

просторові (місце – інституція / діячі) – *the Pentagon, Whitehall*;

інструментальні (засіб / зброя – людина / дія) – *bayonet* (ніхотинець, солдат), *trigger* (початок конфлікту, тригер);

символічні (символ – явище / поняття) – *sword* (війна, збройна боротьба), *boots on the ground* (солдати у зоні бойових дій);

результативні (результат – причина / суб'єкт) – *body count* (кількість загиблих), *dog tags* (військовий, ідентифікований за жетоном).

Переклад військових метонімічних термінів англійської мови, як і будь-яких її образних терміноодиниць, викликає певні складнощі. Зауважимо, що еквівалентним перекладом відтворюються лише окремі метонімічні терміни, зокрема:

headcount – переклик;

sabre – вершник;

post – тактична позиція;

brass – офіцер армії;

two-striper – капрал.

Деякі військові англомовні терміни, утворені метонімічним шляхом, передаються калькуванням, наприклад:

recoilless anti-tank gun – безоткатне противотанкове знаряддя;

bloodshed – кровопролиття;

special reconnaissance – спеціальна розвідка.

Переклад англомовних метонімічних термінів військової сфери здійснюється також описово:

the front – лінія бойових дій (передова зона);

brass – вищий військовий склад;

trigger – початок збройного конфлікту;

steel rain – масований артилерійський обстріл.

Значна кількість військових термінів, утворених метонімічним шляхом, відтворюється за допомогою перекладацьких трансформацій, що дозволяють адекватно передати зміст вказаних одиниць, здійснити адаптацію їх мовної форми відповідно до норм цільової мови та комунікативних очікувань реципієнта.

Розрізняючи слідом за В. І. Карабаном поняття простої та комплексної перекладацької трансформації, що складається щонайменш із двох простих [14, с. 20], зазначаємо, що аналізовані терміноодиниці передаються за допомогою таких трансформацій, як:

перестановка слів (*scorched-earth tactics* – тактика випаленої землі);

лексична заміна (*bloodshed* – кровопролиття);

додавання (*soft target* – легко вразлива ціль);

комплексні трансформації (*flag-captain* – капітан флагманського корабля об'єднання ВМС (перестановка, додавання слів, заміна частини мови), *fire-and-maneuver* – маневр під вогневим прикриттям (перестановка, додавання слів, заміна частини мови).

Більшість англomовних багатокомпонентних термінів аналізованої сфери, утворених метонімічним шляхом, відтворюються саме за допомогою перекладацьких трансформацій, за нашими спостереженнями.

Висновки. Отже, метонімічні терміни військової сфери англійської мови утворюються шляхом переосмислення значення мовних одиниць на основі суміжності та функціонального зв'язку між референтами, яких вони позначають. Моделями творення визначених термінів є «частина – ціле» (синекдоха), «процес – результат» (суто метонімія), «власна назва – загальна назва» (антономазія). Переклад англomовних військових термінів, утворених метонімічним шляхом, здійснюється за допомогою калькування, опису, еквівалентів і перекладацьких трансформацій. Перспективи подальших досліджень пов'язуємо із вивченням лінгвокогнітивних та функціональних характеристик англomовних метонімічних термінів військової сфери.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Бабій І. В., Кучвара Л. Б. Структурний аналіз військових термінів в англійській та українській мовах. *Львівський філологічний часопис*. 2023. № 13. С. 7–13.
2. Дзюбак Н. М. Структурно-граматичні ознаки сучасних військових термінів. *Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Філологічні науки*. 2011. № 28. С. 122–125.
3. Лукіяничук Ю. О. Способи класифікації військових термінів. *Наукові записки Національного університету Острозька академія. Серія : Філологічна*. 2017. № 66. С. 65–67.
4. Львова Н. Ю. Метафоричні військові терміни англійської мови та їх переклад. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія : Філологія*. 2025. № 71. С. 97–100.
5. Куш Е. О. Метонімічні номінації як засоби вираження етнічних упереджень у дискурсі американських політиків. *Нова філологія*. 2012. № 50. С. 62–64.
6. Arapinis A. Whole-for-part Metonymy, Classification, and Grounding. *Linguistics and Philosophy*. 2015. № 38 (1). Р. 1–29.
7. Романюк Ю. А. Українські дієслова-терміни та професіоналізми у слов'янських паралелях. *Термінологічний вісник*. 2019. № 5. С. 40–47.
8. Руколянська Н. В. Полісемія в термінології кримінально-процесуального права України. *Вісник Дніпропетровського університету. Серія: Мовознавство*. 2015. № 23. Вип. 21 (3). С. 124–132.
9. Д'яков А. С., Кияк Т. Р., Куделько З. Б. Основи термінотворення : Семантичні та соціолінгвістичні аспекти. Київ : Видавничий дім «КМ Academia», 2000. 218 с.
10. Shelestiuk H. V. Metonymy as a Tool of Cognition and Representation: A Natural Language Analysis. *Semiotica*. 2005. № 155(1–4). Р. 125–135.
11. Приблуда Л. М. Метонімія та синекдоха як засоби творення вторинної номінації: проблема інтерпретації. *Сучасна філологія: актуальні наукові дослідження : матеріали науково-практичної конференції*. 28–29 травня 2021 р., м. Львів. Херсон : Молодий вчений. 2021. С. 26–29.
12. Татаровська О. Явище антономазії в мові та мовленні (на матеріалі англomовної преси). *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: Серія «Філологія»*. 2020. № 10 (78). С. 48–51.
13. Англо-український військовий словник / упоряд. О. Кришевич. Ужгород : РІК-У, 2003. 544 с.
14. Карабан В. І. Переклад англійської наукової і технічної літератури : Граматичні труднощі, лексичні, термінологічні та жанрово-стилістичні проблеми. Вінниця : Нова книга, 2004. 576 с.
15. Bowyer R. Dictionary of Military Terms : Over 6,000 Words Clearly. London : A&C Black Business Information and Development, 2008. 288 p.
16. The Dictionary of Military Terms / U. S. Department of Defense. New York : Skyhorse, 2015. 472 p.

Дата надходження статті: 21.07.2025

Дата прийняття статті: 27.08.2025

Опубліковано: 16.10.2025